

MEDIÁLNÍ VÝCHOVA JE V SOUČASNOSTI ZÁSADNÍ, MEDIÁLNÍ GRAMOTNOST OBYVATEL JE KLÍČOVOU KOMPETENCÍ!

Kamil KOPECKÝ

Indoktrinace, potlačování nevhodných názorů, politická agitka, vymývání mozků, eurohujerství ve školách, potlačování svobodné diskuse, cenzura, alternativní pravda, agitátoři placení Bruselům, to vše jsme slyšeli v posledních letech od vrcholných politických představitelů naší země v souvislosti s realizací mediální výchovy v českých školách. Přitom právě současná pandemie ukázala, jak je pro společnost důležité disponovat vysokou úrovní mediální gramotnosti a jak zásadně může mediální negramotnost ovlivnit fungování celé země.

V posledním roce se celým světem masově rozšiřují [dezinformace spojené s pandemií COVID19](#) a zásadním způsobem ovlivňují chování obyvatel všech zemí, které byly pandemií zasaženy. Přestože vlády většiny zemí usilují o zpomalení šíření pandemie a zajištění přístupu ke zdravotní péči, dezinformační vlny tyto snahy potlačují, zpomalují účinnost opatření, vzbuzují vášně a polarizují společnost. Informace z relevantních zdrojů jsou dennodenně válčovány konspiracemi o celosvětových spiknutích, cílenému omezování svobod a nástupu totality, do odborných diskusí aktivně vstupují nejrůzně celebrity a autority ze zcela jiných oblastí a aktivně využívají dnes již dobře zmapované dezinformační strategie, případně existující dezinformace aktivně šíří.

A. Kognitivní zkreslení v praxi

Mediální výchova nás učí, abychom si uvědomili, že zprávy jsou úzce spojeny s konkrétními situacemi - kontexty, při kterých vznikají. Bohužel při čtení a šíření zpráv na internetu velké množství uživatelů kontext zcela ignorují a cíleně se dopouštějí různých druhů chyb, tzv. **kognitivních zkreslení či předsudků (cognitive bias)**. Jeden z typických příkladů tohto zkreslení představuje tzv. **kotvení (anchoring)**, jehož podstatou je, že důraz klademe na první dostupnou informaci a ostatní novější informace potlačujeme.

Kotvení lze demonstrovat na celosvětovém hoaxu o tom, že *očkování způsobuje autismus*. Tento hoax vychází ze studie Andrewa Wakefielda z roku 1998, která upozornila propojení vakcinace a autismu u dětí. Studie byla mnoho let prověřována britskou lékařskou komorou a bylo potvrzeno, že jde o studii klamavou a zavádějící, ve které autor cíleně falšoval data, byl ve střetu zájmů a nakonec mu byla odejmuta lékařská licence. Od roku 2000 pak bylo realizováno více než 20 vědeckých studií popisujících přes 14 milionů měření na vzorku několik milionů dětí - a ani jedna z nich nepotvrdila jakékoli spojení mezi autismem a MMR vakcinací. Přesto si však velká část populace dobře zapamatovala a ukotvila právě první dostupnou informaci o tom, že vakcíny autismus způsobují - hoax je tak živý i v současnosti.

Ve spojení s COVID19 se anchoring objevuje např. na příkladech počtu úmrtí na chřipku - podle [Státního zdravotnického ústavu](#) totiž ročně zemře v souvislosti s chřipkou 1500 osob. Toto číslo se velmi dobře pamatuje a je součástí dezinformací, které se snaží srovnávat pandemii COVID19 s chřipkou. Zcela však ignorují kontext, který je s číslem úzce propojen.

Údaj 1500 úmrtí na chřipku (matematický model) totiž vychází ze situace *bez jakéhokoli epidemiologického opatření za celý rok*, tedy ze situace, kdy virus běžně prostupuje celou populací. Pomínu teď další aspekty (např. smrtnost u chřipky 0,1 %, u COVID19 3-4 % apod.) a zůstanu pouze u kotvení - *nelze srovnávat počet úmrtí na chřipku za celý rok bez epidemiologických omezení se situací, kdy jsou epidemiologická opatření aktivní (roušky, zavřené školy, lockdown) a časový interval je půl rok*. Mimochodem v době, kdy byl psán tento text, byl počet úmrtí s/na COVID19 přes 1800 osob - s epidemiologickými opatřeními.

(Příklady anchoringu ve veřejné diskusi)

U posuzování informací je nesmírně důležitý kontext - čísla, data, údaje, to vše má svůj specifický kontext, který jejich podobu zásadně ovlivňuje. Pokud data vytrhneme z jejich kontextu, můžeme je zásadním způsobem zkreslit.

V diskusích o COVID19 se samozřejmě objevují i další zkreslení, mezi které patří např. **projection bias (projektování vlastních postojů na ostatní)**. U tohoto zkreslení často podléháme iluzi, že ostatní lidé mají stejné priority, postoje a pohled na věc, jako máme my sami. Často pak silně přeceňujeme stupeň toho, s čím lidé souhlasí či nesouhlasí (v závislosti na našem vlastním názoru). Příkladem je např. nošení roušek - když nahlédneme do diskusí orientovaných na odpor proti nošení roušek, nalezneme tisíce příspěvků uživatelů, kteří tvrdí, že roušky nechce nikdo nosit, že jde o omezování svobody a třeba se proti tomuto "teroru" vzepřít a roušky nenosit. Když se však povídáme na oficiální statistická data např. Sociologického ústavu AV, zjistíme, že 80 % populace nošení roušek (celoplošně či regionálně) [podporuje](#). Rozpor mezi "realitou sociálních bublin" a kvalitnějším měřením je tedy naprosto zásadní.

Další druh zkreslení představuje tzv. **stádový efekt (bandwagon effect)**, při kterém snadněji přijímáme myšlenky a názory, které zastávají ostatní, bez ohledu na to, zda jsou pravdivé a fakticky správné. Jde o typickým příkladem zkreslení, které je spojeno s diskusními skupinami v rámci sociálních sítí. Pokud tedy vidíme, že většina diskutérů zastává konkrétní názor, je snadnější se k nim připojit a zastávat jejich vlastní stanoviska, než do diskuse vstoupit s názorem opačným.

Nejtypičtějším druhem zkreslení je tzv. **konfirmační zkreslení (confirmation bias)**, jehož příklady najdeme ve většině diskusí v online prostředí. Jeho podstatou je, že se soustředíme na

informace, které potvrzují naše již existující názory, ale ostatní informace, které by byly v rozporu s naším tvrzením, pak přehlídíme, ignorujeme, vytěsňujeme a potlačujeme. Typickým příkladem je nošení roušek/ústenek a jejich vlastnosti.

Ve spojení s COVID19 a dalšími onemocněními šířenými kapénkami je [vědecky i experimentálně prokázáno](#), že roušky snižují šíření kapének přenášejících viry, ale že je zároveň třeba ně pečovat (dezinfikovat) a pravidelně je měnit. Smyslem roušek pak především je, aby se kapénky nešířily směrem OD nás k ostatním. Sekundárně pak roušky snižují virovou nálož.

V online diskusích však velmi často narážíme na nesmyslné a iracionální příspěvky, ve kterých pisatelé zcela ignorují celá faktická tvrzení a využívají pouze jejich (vhodnou) část. Např. tvrdíme, že rouška je jako drátěný plot proti komárům. Zcela ignorujeme, že rouška nemá virus zastavit, ale zastavuje kapénky (kapičky vody, ve který je virus přítomen, přičemž rouška vlhne), ignorujeme, že má chránit ostatní, ne nás samotné. Pro nás je důležitá pouze jedna dílčí informace, kterou pak zveličíme a zdůrazníme pomocí přirovnání - a sami sobě si tak potvrzujeme vlastní názor (konfirmace).

☰

(Konfirmační zkreslení v praxi)

Dalšími typickými druhy zkreslení jsou tzv. **authority bias** (důraz na názory autorit) a **celebrity bias** (důraz na názor celebrit). Zjednodušeně - pokud nám názor předává někdo, koho považujeme za autoritu či celebritu, jeho názoru přiřadíme větší význam a rychleji ho šíříme. V době pandemie jsme zaznamenali, že se ke složité problematice začalo vyjadřovat velké množství osob s různým stupněm vzdělání, kvalifikace a samozřejmě také oblíbenosti u svých fanoušků. Ve svých sděleních se však dopouštěli zásadních nepřesností, zkreslení, šíření konspiračních teorií, dezinformací a dávno vyvrácených mýtů. Přesto však dokázali oslovit miliony uživatelů, kteří pak často začali zpochybňovat fakta na úkor dezinformačních obsahů.

Kognitivních zkreslení je samozřejmě podstatně více, pro další informace doporučujeme např. web www.bezfaulu.net, případně naši aplikaci pro tablet iPad dostupnou v [Appstore](https://www.apple.com/appstore).

Jak lze dokladovat dnes a denně, **mediální gramotnost obyvatel má výrazný vliv na bezpečnostní situaci v zemi**. Mediální gramotnost např. *ovlivňuje dodržování epidemiologických opatření a má vliv samozřejmě i na následky, které z porušování opatření plynou (epidemiologická křivka, úmrtí obyvatel)*. V praxi to znamená, že lidé, kteří uvěří dezinformacím o nefunkčnosti roušek, zkresleným statistikám a celosvětovým konspiracím budou svým chováním prodlužovat trvání pandemie a přímo narušovat bezpečnost a zdraví osob ve svém okolí. Mediální gramotnost má samozřejmě vliv i na samotnou podstatu fungování země - např. na dodržování demokratických principů, na volební výsledky, ale třeba také na náš psychický stav (agrese, stres, frustrace), který může vyústit až v teroristický čin. Jednoduše - má přímý dopad na život každého z nás.

Mediální gramotnost lze trénovat a učit, selský rozum nestačí

Mediální gramotnost lze jako každou jinou gramotnost trénovat - a to jak v rámci školní výuky, tak i mimo ni. Mediální gramotnost totiž zahrnuje znalosti, dovednosti, ale také způsob uvažování o informacích v online světě. Spoléhat se na tzv. zdravý rozum je značně problematické, zdravý rozum totiž selhává v situacích, se kterými nemáme žádnou předchozí zkušenost. Velmi často pak přeceňujeme vlastní empirii a ignorujeme vědecké důkazy a měření (viz placatá země).

Mediální gramotnost je klíčovou gramotností 21. století, nikdy v minulosti jsme nebyli vystaveni masmediálnímu vlivu tak, jak je tomu v současnosti. Proto je klíčové naučit se ve světě informací orientovat, oddělovat podstatné od nepodstatného, pravdivé od nepravdivého, fakta od dojmů. A dávat si pozor třeba na různé druhy zkreslení, kterých se podvědomě při posuzování informací dopouštíme.

Kamil Kopecký

